

La convivència dels monuments amb el ciutadà

Monuments, ¿memòria o vida?

Pedra, ferro, bronze. Símbols, mites, memòria. No se sap què són. El cert és que els monuments comparteixen l'espai urbà amb el ciutadà. Però ¿s'identifica el ciutadà dels 90 amb la polèmica política, les actituds visceral, els símbols amb què conviu?

Als carrers, places, parcs i jardins públics de Barcelona podem veure tota mena de monuments. Des de peces escultòriques purament decoratives, de gustos i estils molt diversos, sobre obres que poden tenir un contingut simbòlic fonamentalment artístic, fins als monuments a, és a dir, homenatges a persones o idees que per ells mateixes són susceptibles d'esdevenir símbols. Aquests darrers han estat els més sacsejats. La polèmica ideològica ha superat a bastament la polèmica artística.

Els successius canvis polítics del segle, monarquia, dictadura, monarquia, república, guerra civil, una altra dictadura, fins a la democràcia, han deixat un llegat de monuments de tota mena: originals, restituïts, desapareguts, copiats, reconstruïts, emmagatzemats...

Les fonts mitològiques vuitcentistes han compartit l'espai públic urbà amb bustos, monòlits, grups escultòrics, obres figuratives, conceptuals o abstractes, segons les modes. Barcelona ha homenatjat barcelonins il·lustres (sobretot a finals del segle XIX i inicis del XX): intel·lectuals, artistes, científics, homes d'empresa i polítics. Sants i frares foren especialment considerants en l'etapa municipal de Porcioles. La democràcia ha restituït, no sense polèmica, algun dels monuments censurats pel franquisme, com és el cas de monument al Dr. Robert, mentre que el monument a la República o a Pi i Margall, el més significat i polèmic, resta incomprendiblement exiliat al magatzem municipal barceloní. La democràcia ha volgut recuperar la memòria històrica mitjançant personatges com el Dr. Trueta, Pau Casals, Pompeu Fabra o Àngel Guimerà, entre altres.

FEBRE DE SÍMBOLS

En les setmanes precedents a les pas-

Monument a Colom.

sades eleccions generals dos monuments polèmics, per raons diverses i prou conegudes, han omplert les pàgines informatives de la premsa barcelonina: el monument a Ferrer i Guàrdia i el monument a Macià. S'ha donat a conèixer, també, la Comissió Cívica d'Homenatge al President Lluís Companys, que promou un seguit d'actes que volen culminar el 15 d'octubre de 1990 amb la inauguració d'un monument a Lluís Companys, afusellat ara farà 50 anys.

Potser hem patit una certa febre de monuments que en alguns moments ha assolit una temperatura més que patològica, alarmant, com ha estat el cas de Ferrer i Guàrdia, monument reivindicat, debatut i rebutjat en un ple municipal històric del passat 12 de setembre, i finalment acceptat amb condicions, a partir de la iniciativa particular que la Fundació Ferrer i Guàrdia va proposar amb motiu del 80 aniversari de l'afusellament del pedagog anarquista i lliure pensador.

El cert és que els monuments han anat convertint-se en un fenomen sovint polèmic. Els monuments, elements fonamentalment urbans, apareixen a les ciutats amb el Renaixement, quan els grans herois practiquen un culte a la personalitat que els fa erigir-se, en vida, monuments a l'individu (a si mateixos) que s'enfronta al seu destí i el venç.

La idea de culte a la personalitat va desaparèixer i el món occidental transformà els monuments en elements commemoratius i simbòlics. Només els feixistes es fan, en aquest segle, monuments de culte a la pròpia personalitat. Quan apareixen monuments-símbol, com és el cas de Rafael de Casanovas o el de Companys, de Montjuïc, amb una càrrega ideològica important, es produeix un altre fenomen extrem: el

(Passa a la pàg. 100)

Monuments i visceralitat

Maria Aurèlia Capmany. Regidora de l'Ajuntament de Barcelona. «Al ple municipal barceloní del setembre passat, on CiU i el PP van rebutjar la proposta del PSC d'erigir un monument a Ferrer i Guàrdia, jo vaig defensar-lo com un monument a la tolerància i al respecte. ¿És que l'any 1989 Barcelona no pot fer un monument a un maçó?

No és normal que els monuments generin actituds polítiques tan visceralment. De vegades han estat polèmics per altres motius, pel lloc, per raons artístiques o estètiques. Però els crits d'Ainaud i d'Albesa enmig del ple del 12 de setembre van ser una cosa molt sorprenent. Vaig tenir la sensació de tenir al davant la Lliga Regionalista i els lerrouxistes.

Josep M. Subirachs. Escultor d'espais públics encarregat del projecte de monument a Macià. «El ciutadà, en la vida moderna, va distret. Al monument li cal un impacte, un efectisme que abans no necessitava. És important recordar amb èmfasi un personatge o un fet que cal recordar, i fer-ho d'acord amb la contemporaneïtat i amb una harmonia que lligui la peça amb el seu entorn. Ara el monument està més influït per l'art abstracte que pel figurativisme. L'abstracte permet donar un contingut artístic més simbòlic.

El monument a Macià, que hauria d'estar enllestit pel Nadal de l'any vinent, és un monument important, pel personatge i pel lloc on s'ubicarà (plaça de Catalunya). Tindrà aigua i foc i tindrà dues cares, que uniran la ciutat antiga amb la ciutat moderna».

Antoni Miralda. Autor de Honey Moon, projecte matrimonial entre Colom i Llibertat, per al 1992. «Els monuments són elements extraordinàriament importants dins el paisatge urbà. Per a mi, la seva mateixa presència en un espai públic els fa prendre vida i energia. Hi ha una part, quasi, de violació de l'espai, que els transforma en imants que xuclen tots els diferents sentiments, idees i comportaments dels ciutadans que els envolten. De tal manera que el monument pren un gran grau d'humanitat. Es dona en ells una contradicció important, i és que representen a la vegada ideals i vida.

(Ve de la pàg. 98)

de la capitalització ideològica, és a dir, l'intent d'apropiar-se del símbol per part d'un determinat grup ideològic o polític.

En una societat democràtica es donen, però, dues condicions generalment acceptades: la necessitat de perpetuar la memòria col·lectiva mitjançant els monuments i la conveniència que la utilització de l'espai públic sigui consensuat. En una societat democràtica, però, caldria una definició més clara i oberta

d'això que se'n diu la recuperació de la memòria col·lectiva, que tantes contradiccions amaga.

D'altra banda, ens podríem demanar, només per parlar de monuments erigits en la democràcia, quants ciutadans serien capaços de dir-nos quatre paraules sobre la personalitat o l'obra, posem per cas, del Dr. Trueta, Emili Vendrell, Joan Balcells o el mateix Dr. Robert. ¿De què parlem, de memòria col·lectiva o de memòria visceral?

Blanca Lucas

La memòria de pedra

Dos monuments s'han convertit en pedra d'escàndol, i mai millor utilitzada la metàfora. El de Ferrer i Guàrdia i el de Macià. El primer va ser proposat per l'esquerra de l'Ajuntament de Barcelona i rebutjat pel centre-dreta, cosa que em va sorprendre perquè entre els votants en contra figuraven homes amb el suficient crèdit intel·lectual i democràtic com per a no entendre el seu vot. El segon ha passat per un calvari concursiu: ha passat per un concurs d'adjudicació i l'han guanyat uns determinats concursants, però per al seu astorament, i el general, aquest projecte guanyador no es realitzarà.

Ferrer i Guàrdia i Macià no són noms històricament innocents, sinó implicats en una dura lluita política i inclús en la variada gamma de pretextos per a una guerra civil amb la qual la dreta va voler eradicar-los de la Història, de la memòria, de tota presència que els convertís en signes i símbols d'*el que havia estat derrotat*: la lluita de classes i el nacionalisme català. Vuitanta anys després de l'assassinat legal de Ferrer, encara la dreta en bloc s'oposa a la recuperació de la seva memòria més que sigui de pedra. Semblaria increïble si no observéssim que al si d'una cultura i una política més madures, democràticament parlant, com la francesa, encara avui no saben què fer amb la significació de Robespierre, dos-cents anys després de la Revolució. Ni un monument a Robespierre. Ni un carrer. Ni una plaça. I en condicions de cinisme extrem, perquè el terror de Robespierre va facilitar el camí de la burgesia com a classe ascendent i hegemònica. Han agafat les suculen-

tes conseqüències del terror, però no el terrorista.

Casos com el de Ferrer, Macià o Companys obliguen a considerar la raó de ser del monument. Vistos de prop, apropiant-nos a la seva vida i a la seva obra, és possible que els mites que hem anomenat, no estiguessin a l'altura de la seva posterior mitologia. Però en el cas de Companys o de Ferrer, la seva mort sí que està a l'altura d'aquesta mitologia, perquè implica la crueltat del vencedor i la por que encara tenia a les idees suposadament vençudes. Aquests monuments proclamen resurrecció i, per tant, són objectivament inquietants quasi subversius.

Davant d'una cultura de l'effimer que consumeix les seves pròpies propostes a les poques hores d'haver-les formulades, els punts de referència amb voluntat d'eternitat valdrien la pena encara que només complissin la funció de ser elements pedagògics d'una altra manera d'entendre la vida i la història. És possible que amb el pas del temps els monuments es momifiquin i sigui més problemàtica la seva incidència en la moral contemporània. Amb tot i això, però, caldrà explicar el perquè de la seva existència en el nou paisatge, sens dubte ja reformat. I fins i tot aquesta petita memòria, minvada, valdrà la pena, donarà sentit. De moment, avui, vuitanta anys després de l'assassinat de Ferrer, a gairebé seixanta de la mort de Macià, i a cinquanta del linxament de Companys, aquesta memòria de pedra continua fent mal als partidaris d'escombrar la Història sota la catifa.

Manuel Vázquez Montalbán

